

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΡΕΩΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
(+1638)

ΚΑΤΑ ΛΑΤΙΝΩΝ
(Α')

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ - ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΑΝΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

ΑΘΗΝΑ
2017

**ΣΤΟΥΣ ΖΗΛΩΤΕΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΛΗΘΕΙΣ
ΠΟΥ ΚΡΑΤΟΥΝ ΤΗΝ ΠΙΣΤΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΟΥΣ**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλιαράκι που κρατάς στα χέρια σου, φίλε αναγνώστη, περιλαμβάνει ένα μέρος από τα αντιπαπικά κείμενα, που συνέγραψε ο «πολύφημος και πολύσοφος» μάρτυρας Πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις (+1638), και συγκεκριμένα τα ήδη εκδεδομένα έργα του.

Πρόκειται για τρία κείμενα που γράφτηκαν την διετία 1615-1616 κατά την οποία ο Πατριάρχης βρισκόταν στην Βλαχία (Ρουμανία), την Κωνσταντινούπολη και την Αίγυπτο. Το πρώτο είναι μια επιστολή του Πατριάρχου Κυρίλλου προς τον Ηγεμόνα της Ουγγροβλαχίας, και παλαιό συμφουιτητή του, Radu Voda σχετικά με το ζήτημα των αζύμων. Το δεύτερο κείμενο είναι η απόχαιρετιστήρια ομιλία του προς τους κατοίκους του Târgoviște με την οποία τους καλεί να παραμείνουν στην ορθή πίστη, εκφωνώντας παράλληλα αναθέματα εναντίον όσων εκκλίνουν από αυτήν και αποδεχθούν τα αιρετικά φρονήματα των παπικών.

Το τρίτο έργο, και σπουδαιότερο λόγω της προφητικότητας και επικαιρότητός του, είναι ένα συγκλονιστικό κείμενο, σε μορφή διαλόγου, με το οποίο ο Πατριάρχης προειδοποιεί για τον κίνδυνο αλώσεως της Εκκλησίας από τους παπικούς και στηλιτεύει τους λατινόφρονες και τους αδιάφορους περί την πίστη. Καλεί δε σε ιερό αγώνα και εγρήγορση τους ορθοδόξους, ώστε να αποτραπεί η υποδούλωσή μας, η οποία έμελλε να συμβεί στις μέρες μας, με την παγκόσμια μάστιγα του παποκεντρικού οικουμενισμού.

Τα γραπτό και ομιλητικό έργο του αιιδίμου Πατριάρχου, σε συνδυασμό με την εν γένει δράση του, αποτέλεσαν ταφόπλακα στα σχέδια του παπισμού και ως εκ τούτου προκάλεσαν την μήνι των υπεναντίων, οι οποίοι εργάστηκαν ποικιλοτρόπως για την ηθική και φυσική εξόντωση του. Εξόντωση ενός Μεγάλου Πατριάρχου και Προμάχου της Ορθοδοξίας, ο οποίος χαρακτηρίστηκε από τους παπικούς ως «ἐπόμενος Φωτίῳ τῷ πρωτοστάτῃ τοῦ σχίσματος, τοῖς παραλογοισμοῖς καὶ σοφίσμασι τοῦ Παλαμᾶ Γρηγορίου, καὶ Μάρκου τοῦ Εφέσου». Τί

μεγαλύτερη απόδειξη της Ορθοδοξίας του Πατριάρχου Κυρίλλου του Λουκάρεως!

Και τα τρία κείμενα είναι γραμμένα στην δημώδη γλώσσα της εποχής, μιας και απευθύνονται στους απλούς πιστούς, τους οποίους ο Πατριάρχης δεν εξαιρεί από τις ευθύνες τους απέναντι στην διαφύλαξη της πατρώας ευσέβειας. Τα δύο πρώτα εκδόθηκαν το 1698 από τον Δοσίθεο Ιεροσολύμων στο συλλογικό έργο «Τόμος Αγάπης», ενώ το τρίτο από τον ακάματο Αθανάσιο Παπαδόπουλο-Κεραμέα στον πρώτο τόμο του έργου του «Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας» (Πετρούπολη, 1891).

Η επανέκδοσή τους θεωρήθηκε αναγκαία και υπάρχει η πεποίθηση ότι με την ανάγνωσή τους θα ωφεληθεί ο πιστός λαός του Θεού. Θα ακολουθήσει το, επίσης εκδεδομένο, αλλά δυσέρετο, «Κατά Ιουδαίων» έργο του Πατριάρχου, αλλά και το Β' μέρος με τα ανέκδοτα, κατά Λατίνων, κείμενα του.

Νικόλαος Μάννης

30 Απριλίου 2017

(Μνήμη Αποστόλου Ιακώβου & Νεομάρτυρος Αργυρής)

1. ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗ ΤΗΣ
ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ RADU VODA MIHNEA¹
(1615)

Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτῆς τῆς οἰκουμένης, εἰς τὸν εὐσεβέστατον καὶ γαληνότατον πρίγγιπαν Κύριον Ἰωάννην Ῥάδουλ Βοεβόδα, αὐθέντην καὶ γνήσιον κληρονόμον τῆς Οὐγκροβλαχίας ἀπάσης.

Δὲν ἤλπιζα ποτὲ οὐδὲ ἐθάρρουν εὐσεβέστατε καὶ γαληνότατε αὐθέντα, νὰ ἔλθω εἰς ἀγῶνα μὲ κανένα ἀπὸ ἐκείνους ὅποῦ εἶναι ἐνάντιοι τῆς Ὁρθοδοξίας μας διὰ πρᾶγμα ὅποῦ εἶναι φανερόν, καὶ εἰς τὸ ἱερόν Εὐαγγέλιον τέτοιας λογῆς γραμμένον, ὅποῦ εἶναι εὐκόλον κάθε εἶς νὰ τὸ καταλάβῃ,

---

¹ Radu Voda Mihnea (1574-1626). Κυβερνήτης τῆς Ουγγροβλαχίας (ὅπως λεγόταν τότε ἡ Ρουμανία), ὁ ὁποῖος υπῆρξε υποστηρικτῆς τῶν ὀρθόδοξων δογμάτων καὶ παραδόσεων, ἐξαιτίας τῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν σπουδῶν του στο Ἅγιον Ὄρος καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Με τὸν Πατριάρχη Κύριλλο γνωρίστηκαν ὡς συμφοιτητῆς στὴν Πάδοβα καὶ τὴν Βενετία.

πλήν διατὶ εὐρίσκονται τινές, καθὼς λέγει ὁ μακάριος Παῦλος, ἐσκοτισμένοι τὴν διάνοιαν, ὅπου ἢ διὰ φυσικὴν τους κακίαν, ἢ διὰ νὰ δείξουν εἰς τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους ὅτι κάτι ἠξεύρουν, ὅτι ἐποτίσθησαν τὰ φαρμάκια τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ καινοτομιῶν καὶ αἰρέσεων, καὶ διὰ τοῦτο ἀρνούμενοι τὴν καθολικὴν τους μητέρα, τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, διαστρέφουσι τὰ ῥητὰ τοῦ Εὐαγγελίου διὰ νὰ δείξουν ἐκεῖνο ὅπου θέλουν.

Τοῦτο εἶναι ὅπου κάμνει ἐμένα τῶρα καὶ πιάνομαι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, μάλιστα ὄχι ἐγώ, ἀλλὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ τὸ ἱερόν ἀγωνίζεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅπου θέλει στρωθῆ παρακάτω, νὰ δείξη ψεύστας καὶ ἀμαθεῖς ἐκείνους ὅπου ἐναντιοῦνται τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τὸ διαστρέφουσι καὶ δὲν εἶναι θαῦμα ἂν ἴσως εἶναι τινὰς Φράγγος φυσικὸς καὶ συνήγορος καὶ ὑπέρμαχος τῶν δογμάτων του. Διατὶ πολλαὶ φυλαὶ εἶναι εἰς τὸν κόσμον, καὶ πολλὰ ἔθνη, καὶ κάθε εἰς

φυσικὰ σύρνει εἰς τὸ ἴδιόν του, καὶ ἀγαπᾷ τὸ γένος του, καὶ ἂν ἴσως καὶ διὰ τὴν ἀλήθειαν τινὰς ἀρνηθῆ τὸ ἔθνος του καὶ τὴν φυλὴν του καλὰ κάμνει ὅταν εἰς πλάνην εὐρίσκεται, εἰ δὲ καὶ τὸ γένος του τινὰς ἤθελε τὸ ἀρνηθῆ διὰ ἀγνωσίαν του καὶ κακίαν του, καὶ νὰ στέργῃ καὶ νὰ λέγῃ καὶ νὰ λατρεύῃ τὸ ψέμα ὅπου τὸ γένος του δὲν τὸ στέργει. Τοῦτο εἶναι ἡ ἐσχάτη τυφλᾶρα καὶ ταιλαιπωρία, καὶ κατὰ ἀκολουθίαν, μήτε εἰς τὸ ἐδικόν τους μήτε εἰς τὸ ξένον κάμνουν ποτὲ προκοπὴν, ὡσὰν ἓνα κλαδὶ ξηρὸν ὅπου δὲν καρποφορῶντας εἰς τὴν ἰδίαν του ῥίζαν, ἂν μετακεντρισθῆ εἰς ἄλλον, καὶ εἰς ἐκεῖνο ἄκαρπον μένει, μάλιστα τότε εἶναι πλέα² καταγέλαστον τὸ κλαδὶ ἐκεῖνο, καὶ περισσότερο καταφρονήσεως ἄξιον, ὅταν ὄχι μόνον καρπὸν δὲν κάμνει, ἀλλὰ καὶ τὴν φυσικὴν του ῥίζαν μέμφεται, ἢ κατηγορεῖ, ἔτζη κάμνουν καὶ παθαίνουν ἐκεῖνοι ὅπου

---

² Πλέον.

ἀπὸ Ῥωμαῖοι γίνονται Φράγγοι³, πάντοτε καὶ εἰς τὸ ἓνα καὶ εἰς τὸ ἄλλο ἀπρόκοποι, καὶ ἀπὸ τὴν καλωσύνην καὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου ὑστερημένον, διατὶ καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπὸ τῶν Φραγγῶν τὴν τιμὴν εἶναι μακρά⁴, μόνον πῶς φαίνεται ἢ κακὴ προαίρεσις καὶ ἢ πονηρὰ γνώμη. Ἐκεῖνοι οἱ Ῥωμαῖοι ὅπου ὑπαγέ-
νουν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ μάθουν, ἄλλο δὲν μαθαίνουσι παρὰ νὰ ἐναντιοῦνται τῶν Ῥωμαίων, οὔτε ἐκεῖνοι ὅπου τοὺς διδά-
σκουν, ἄλλο δὲν τοὺς δείχνουν παρὰ νὰ μάθουν νὰ χαλοῦσι τὰ δόγματα τῆς Ἀνα-
τολικῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τοῦτο ἂν τοὺς ἐρωτήσωμεν διὰ ταῖς διαφοραῖς ὅπου ἔχομεν ἀνάμεσόν μας, τι-
ποτα δὲν ἤξεύρουν νὰ ἀποκριθοῦσι κατὰ
τοὺς Φράγγους, καὶ ἂν τοὺς ἐρωτήσης ἄλλο

---

³ Τότε ἀκόμη τα εθνικά ἐπίθετα εἶχαν κυρίως θρησκευτικὴ σημασία. Ἔτσι Ῥωμαῖοι εἶναι οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ Φράγγοι οἱ Παπικοί.

⁴ Εἰδὼ ὁ Πατριάρχης ἐπιτίθεται κυρίως ἐναντίον των λεγόμενων Ουνιτῶν, δηλαδὴ των Ὀρθοδόξων που ἀποστάτησαν καὶ ἐνώθησαν με τοὺς Παπικούς.

τίποτα, μένουν λίθοι ἀναίσθητοι, τῶρα ἐ-
τουτο ἀφίνωτο εἰς τὴν κρίσιν καὶ πολλῶν
ἄλλων νὰ τὸ κρίνουσι καὶ νὰ τὸ γνωρί-
σουσιν, ὅτι ἐγὼ νὰ εἰπῶ περισσότερον καὶ
νὰ σημαδεύσω διὰ ποῖον συντυχαίνω δὲν
κάμνει χρεία, καὶ ὅτι φανερόν εἶναι, καὶ
καθὼς ἐγὼ δὲν στέργω ἐκεῖνο ὅπου εἶναι
ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐτζη καταφρο-
νῶ καὶ ἐκείνους ὅλους θέλεις παπολάτραι
εἶναι, θέλεις τὴν διδασκαλίαν τῶν Λατίνων
ἀκολουθοῦσι, καὶ ὅτι καὶ ἂν εἶναι, ὅταν
ἐναντία ἢ λέγουν ἢ φρονοῦσι κατὰ τῶν
Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν τῶν Ῥωμαίων, τῶν
τέκνων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ
τουτο ἐπαγγέλομαι καὶ ἐγγράφως καὶ ἀ-
γράφως καὶ ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ, ἐνώ-
πιον πάντων, ἐπειδὴ καὶ κατὰ τὸ παρὸν ἐ-
τούτην τὴν ὑπόθεσιν ἐπρόβαλαν οἱ Λατῖνοι
καὶ λατινόφρονες οἱ εὕρισκόμενοι εἰς τὸ
Τριγόβυστον⁵, περὶ τοῦ ἐνζύμου καὶ ἀζύ-

---

⁵ Τιργκοβίστε (Târgoviște) τῆς σημερινῆς Ρουμανίας.

μου⁶, καὶ κατηγοροῦσι τοὺς Ῥωμαίους ὅτι
θυσιάζουσι μὲ ἔνζυμον, καὶ σφάλλουσιν,
ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἔκαμε Πάσχα νομικὸν
ὅπου ἔνζυμον δὲν ἦτον, θέλω εὐσεβέστατε
αὐθέντη, ὄχι μὲ τὴν στρατάν ἐκείνην ὅπου
κρατοῦν ἐκεῖνοι τὴν ψεύτικην, ἀλλὰ μὲ τὴν
ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου νὰ τοὺς φανερώ-
σω πῶς γροικοῦν κακὰ, καὶ πῶς διὰ νὰ εἶ-
ναι τοῦ Πάπα ὑπήκοοι ἐναντιοῦνται εἰς τὸν
Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὸ ὅποῖον
ὄλον θέλει καταλάβῃ ἢ ἐκλαμπρότης σου
διαβάζοντας τὰ κάτωθεν γεγραμμένα.

Οἱ Φράγγοι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἔχουν μίαν
διαφορὰν, ἂν ἴσως καὶ ὁ Χριστὸς τὸν Δει-
πνον τὸν Μυστικὸν τὸν ἔκαμε μὲ ψωμί ἢ μὲ
ἄζυμον. Οἱ Ῥωμαῖοι λέγουν μὲ ψωμί ἀνε-
βατόν⁷, οἱ Φράγγοι λέγουν μὲ ἄζυμον.

---

⁶ Το ζήτημα των αζύμων, ὅπως ονομάζεται ἡ διαμάχη ὡς πρὸς τὸ
εἶδος τοῦ ἄρτου (ἐνζυμου ἢ ἄζυμου) που θα πρέπει νὰ χρησιμο-
ποιεῖται στο μυστήριον τῆς Θεῆας Ευχαριστίας, εἶναι μία ἀπὸ τις βασι-
κότερες διαφορὰς μεταξύ Ὁρθοδόξων καὶ Παπικῶν.

⁷ Στὴν Επιτομή Λεξικοῦ τοῦ αείμνηστου Εμμανουήλ Κριαρά δια-
βάζουμε γιὰ τὴν λέξη «ανεβατός»: (Προκ. γιὰ ζυμάρι ἢ ψωμί) ὁ
ζυμωμένος με προζύμι, ἐνζυμος.

Πόθεν νὰ τὸ διακρίνη τινὰς καὶ νὰ γνωρίση τινὰς τὴν ἀλήθειαν. Λέγουν οἱ Λατῖνοι ἀπὸ τοὺς Πατέρας. Καὶ ἐγὼ λέγω καὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρας καὶ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Κατὰ τὸ παρὸν δὲ συντομίας χάριν ἀπὸ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ μάλιστα ὅπου ὅποιαν φορὰν εἶναι δυσκολία εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τότε τρέχομεν νὰ ἰδοῦμεν καὶ τῶν Πατέρων τὴν γνώμην, ἀμῆ⁸ ὅταν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι φανερὰ ἢ ὑπόθεσις, τότε φθάνουσί μας τοῦ Εὐαγγελίου τὰ λόγια. Οἱ δὲ Λατῖνοι διὰ νὰ μᾶς πλανήσουν φέρουν πῶς τὸ εἶπεν ὁ δεῖνας καὶ ὁ δεῖνας. Ἐγὼ λέγω, ἄς τὸ εἶπεν ὅποιος θέλει, ἐγὼ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον ζητῶ νὰ μάθω τὴν ἀλήθειαν.

Ὅμως ἄς ἰδοῦμεν τῶν Λατίνων τοὺς λογαριασμοὺς ὅπου καὶ αὐτοὶ προβάλλουν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, μήπως καὶ ἔχουν δικαίωμα τέτοιας λογίς λοιπὸν ἐπιχειροῦνται. Ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ Πάσχα τὸ

---

⁸ Ὅμως.

νομικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἄζυμον ἦτον, ψωμί
ἀνεβατὸν δὲν ἦτον κατὰ τὸν νόμον, λοιπὸν
μὲ ἄζυμον ὁ Χριστὸς ἔκαμε καὶ τὸν Δει-
πνον, καὶ παρέδωκε καὶ τὸ Μυστήριον τῆς
Εὐχαριστίας. Ἔτζη λέγουν οἱ Λατῖνοι, πλὴν
σφάλουν, λέγοντες πῶς ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ
Πάσχα τὸ νομικόν, καὶ ἂν τοὺς ἐρωτήσης
πόθεν τὸ ἠξεύρουν, λέγουν πῶς ὁ
Ματθαῖος λέγει, τῇ πρώτῃ τῶν ἀζύμων
προσηλθὸν οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ λέγοντες,
ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ
Πάσχα⁹. Καὶ ὁ Μάρκος, τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ
τῶν ἀζύμων ὅτε τὸ Πάσχα ἔθουον, καὶ τὰ
λοιπά¹⁰, καὶ ὁ Λουκᾶς, ἦλθεν ἡ ἡμέρᾳ τῶν
ἀζύμων, ἐν ἧ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα¹¹.

Λέγουν λοιπὸν οἱ Λατῖνοι ἐπειδὴ γρά-
φουν οἱ τρεῖς Εὐαγγελισταὶ πῶς τῇ ἡμέρᾳ
τῶν ἀζύμων ὁ Χριστὸς ἔστειλλε τοὺς μαθη-
τὰς καὶ τὰ λοιπὰ, τότε ἦτον τὸ Πάσχα τὸ

---

⁹ Ματθ. κστ', 17.

¹⁰ Μάρκ. ιδ', 12.

¹¹ Λουκ. κβ', 7.

νομικόν, λοιπὸν ἔκαμέ το, λοιπὸν εἶχε καὶ ἄζυμον καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰς τοῦτο λέγομεν ὅτι πρώτη τῶν ἀζύμων λέγεται κατὰ τοὺς Ἑβραίους ἢ ἰε' τῆς σελήνης, ἢ ὅποια ἀκόμη δὲν ἦτον, ἐπειδὴ ὅταν ὁ Χριστὸς ἔλεγε τὰ λόγια ταῦτα, ἦτον ἰγ' τῆς σελήνης, ἀρχίζοντας ἢ ιδ' ἔκαμε τὸν Δειῖπνον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὅπου οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ λέγουν, ἡμέραν τῶν ἀζύμων, ἐκεῖνος τὴν λέγει, ἡμέραν πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα¹², ὅθεν φαίνεται πῶς ἐκεῖνοι ὅπου λέγουν ἡμέρα τῶν ἀζύμων δὲν ἦτον ἢ ἰε' τῆς σελήνης, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς δὲν ἄρμοζε νὰ κάμη τὸ Πάσχα τὸ νομικὸν κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Μωϋσέως. Λέγουν οἱ Λατῖνοι ὅτι πρέπει κατὰ τοὺς τρεῖς νὰ γροικᾶται¹³ καὶ ὁ Ἰωάννης, καὶ οἱ τρεῖς ἐξηγοῦνται τὸν ἕνα. Λέγουν οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ δύσκολον πρέπει νὰ ἐξηγᾶται μὲ τὸ εὐκόλον, ὄχι

---

¹² ἰω. ἰγ', 1.

¹³ Γροικῶ = καταλαβαίνω, κατανοῶ.

τὸ εὐκόλον ἀπὸ τὸ δύσκολον. Ἡμεῖς ἔχομεν δυσκολίαν ποία εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ὅπου λέγουν οἱ δύο Εὐαγγελισταί, καὶ τότε λέγει ὁ Ἰωάννης, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, λοιπὸν μὲ τὸν Ἰωάννην θέλει νὰ ἐξηγηθοῦν οἱ ἄλλοι, καὶ νὰ καταλάβῃς ὅτι πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων δὲν γροικᾶται πῶς νὰ ἦτον τότε, μόνον ὅταν σοι λέγει ὁ Ματθαῖος τῇ πρώτῃ τῶν ἀζύμων, καὶ ὁ Μάρκος τὸ αὐτὸ, καὶ ὁ Λουκᾶς ἦλθεν ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων γροικᾶται ὄχι πῶς ἦτον τότε, μόνον πῶς ἦτον σιμὰ καθὼς ἔχομεν ἡμεῖς συνήθειαν καὶ λέγομεν, ὅταν πλησιάσῃ μία ἑορτῆ, ἢ μία ἐπίσημος ἡμέρα, λέγομεν, ἦλθεν ἡ δεῖνα ἡμέρα, ἢ γουν ἐπλησίασεν, οὕτω λαλοῦσι καὶ οἱ Εὐαγγελισταί.

Διὰ τοῦτο πλέα ξεκαθαριστὰ δίδοντάς μας το ὁ Ἰωάννης νὰ τὸ γροικήσωμεν, λέγει πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα. Φανερὰ κάμνουν οἱ λατινόφρονες σ'ὰν τοὺς ῥήτορας ὅπου εἰς τὴν κρίσιν διὰ νὰ συστήσουν

τὸ ἄδικον, δὲν πιάνουσι τὰ λόγια τοῦ νόμου
ὄλα καὶ ὄλην τὴν ἔννοϊαν, ἀμὴ πιάνουν
κομάτι, ὅτι τοὺς δουλεύει εἰς τὸ ψέμα. Ἔτζη
καὶ αὐτοὶ, ἄλλο δὲν πιάνουν, μόνον πῶς
λέγουν οἱ Εὐαγγελισταὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύ-
μων, καὶ τί ἤθελαν χάσῃ οἱ Ῥωμαῖοι, καθὼς
μὲ ἔνζυμον κάμνουν, νὰ κάμουν καὶ μὲ
ἄζυμον; Ἀμὴ προᾶγμα ὁποῦ δὲν ἔκαμεν ὁ
Χριστὸς, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον δὲν τὸ λέγει,
δὲν εἶναι δίκαιον νὰ τὸ κάμνωμεν, καὶ
ἐκεῖνος ὁποῦ ἐπρωτόκαμεν αὐτὴν τὴν συ-
νήθειαν τοῦ ἀζύμου, ἐκεῖνος ἀπολλινάριζε,
ἤγουν ἐκράτειε τὴν αἴρεσιν τοῦ Ἀπολινα-
ρίου¹⁴. Διὰ τοῦτο τὸ ἔκαμεν, ἐπειδὴ ὁ Ἀπολι-
νάριος ἔλεγεν πῶς ὁ Χριστὸς εἶχε σῶμα,

---

¹⁴ Ο Πατριάρχης Αντιοχείας Πέτρος ο Γ' (πατρ. 1052-1056), τον οποίο έχει υπόψιν του και ακολουθεῖ ο συγγραφέας, γράφει (στην γνωστὴ περὶ ἀζύμων επιστολὴ του προς τον Αρχιεπίσκοπο Γρανδέσης) χαρακτηριστικὰ: «Οἱ δὲ τῶν ἀζύμων μετέχοντες κινδυνεύουσι λανθανόντως εἰς τὴν τοῦ Ἀπολλιναρίου περιπίπτειν αἴρεσιν. Ἐκεῖνος γὰρ σῶμα μόνον ἄψυχον καὶ ἄνουον ἐτόλμησε εἰπεῖν, λαβεῖν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς Παρθένου, ἀρκεῖν λέγων ἀντὶ ψυχῆς καὶ νοός, τὴν θεότητα. Καὶ οἱ τὰ ἄζυμα προσκομίζοντες νεκρὰν σάρκα καὶ οὐχὶ ζῶσαν προσφέρουσιν» (Ρ. Γ. 120, 777). Με την σειρά του ο Πέτρος Αντιοχείας ἔχει υπόψιν του και ακολουθεῖ τον Ἅγιο Ἰωάννη τον Δαμασκηνό (βλ. Κατὰ Ἀρμενίων περὶ Ἀζύμων, Ρ. Γ. 95, 388-396).

ἀμὴ ψυχὴν δὲν εἶχε, μόνον ἀντὶ τῆς ψυχῆς εἶχε τὴν θεότητα. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ὁ Πάπας, σὰν κάμνουν, καὶ οἱ Ἀρμένιδες, μὲ ἄζυμον, ἤγουν ἄψυχον πρᾶγμα ἐθυσίαζαν. Ἀμὴ οἱ Ῥωμαῖοι οἱ ὀρθόδοξοι μὲ ψωμὶ ἔνζυμον ἔμψυχον θυσιάζουν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔτζη ἔκαμεν εἰς τὸν Δεῖπνον τὸν Μυστικόν, δίδοντάς μας νὰ γνωρίσωμεν ὅτι ἦτον ἄνθρωπος μὲ σῶμα καὶ μὲ ψυχὴν, καθὼς εἴμεσθεν ἡμεῖς. Διὰ τοῦτο λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, λαβὼν ἄρτον, ἄρτον λέγει, ὁποῦ γροικᾷ τὸ ἀνεβατὸν ψωμὶ, ὄχι τὸ λειψὸν καὶ τὸ ἄζυμον. Ἄρτον ἢ Γραφὴ καλεῖ τὸ ἀνεβατὸν, διατὶ ὁ Χριστὸς τὰ ἄζυμα τὰ παλαιὰ τὰ εἶχε καταργισμένα, ὅλα τὰ ἤθελε καινούργια. Ἄζυμον πλέον δὲν ἤθελε. Καὶ εἰς τοῦτο ἀπάνω φιλονεικῶντας μὲ τοὺς λατινόφρονας πέφτομεν εἰς τὴν διαφορὰν ὁποῦ ἐπροείπαμεν ἂν ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸ Πάσχα τὸ νομικόν, τὸ ὁποῖον οἱ Λατῖνοι βεβαιώνουν, ἀμὴ οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τὴν ἀλήθειαν τὸ ἐναντιοῦνται. Διατὶ οἱ

Ῥωμαῖοι λέγουν ἔτζη. Ὁ Χριστὸς δὲν ἔκαμε τὸ νομικὸν Πάσχα. Διατί; Ὅτι ἂν τὸ ἤθελε κάμη ἤθελε φαίνεσθαι εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἄλλον δὲν φαίνεται παρὰ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ὑπῆγαν καὶ ἐρώτησαν ποῦ θέλεις νὰ κάμωμεν τὸ Πάσχα. Καὶ εἶπεν ὁ Χριστὸς, ὑπάγετε ἐτοιμάσατε. Ἀμὴ δὲν τὸ ἔφαγεν, ὅτι καιρὸς δὲν ἦτον. Δὲν τὸ ἔφαγεν ὅτι ὁ σκοπὸς του ὅταν τοὺς εἶπεν ὑπάγετε ἐτοιμάσατέ το, ἦτον διὰ τὸ Πάσχα τὸ μυστικόν, ὅπου λέγει τὸ Εὐαγγέλιον δεῖπνον. Ὅταν ἔδωκε τὸ σῶμα Του καὶ τὸ αἷμα Του τοῖς Ἀποστόλοις καὶ εἶπε διὰ τὸ σῶμα λάβετε φάγετε τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου, καὶ εἶπε διὰ τὸ αἷμα, πῖετε ἐξ αὐτοῦ πάντες τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμα μου¹⁵.

Τοῦτο ἦτον τὸ Πάσχα καὶ θαυμαστὸν καὶ κοινὸν ὅπου εἶχε σκοπὸν ὁ Χριστὸς νὰ κάμη. Διὰ τοῦτο ἔλεγε τῶν μαθητῶν του μὲ ἐπιθυμίαν μεγάλην ἐπεθύμησα νὰ φάγω τὸ

---

¹⁵ Ματθ. κοτ', 26-28.

Πάσχα τοῦτο μαζή σας. Τοῦτο ἦτον τὸ Πάσχα ὅπου εἶχεν σκοπὸν ὁ Χριστός, καλὰ καὶ οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἤξευραν τὶ σκοπὸν εἶχεν ὁ Χριστός, ὅτι πολλαῖς φοραῖς τοὺς ἐσυντύχαινε¹⁶ καὶ δὲν ἐγροικοῦσαν εὐθύς τὶ τοὺς λέγει, μόνον ἄλλα τοὺς ἔλεγεν, καὶ ἄλλα ἐθαρόρουσαν¹⁷. Ὡσὰν ὅταν του ἔλεγαν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν Σαμάρειαν, ῥαββὶ φάγε, καὶ εἶσαι νηστικός, καὶ κοπιασμένος, καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ἐγὼ βρωσιν ἔχω νὰ φάγω, ἐγὼ ἔχω φαγὶ νὰ φάγω ὅπου δὲν ἤξεύρετε τὶ εἶναι, καὶ ἐκεῖνοι ἐλόγιαζαν ὅτι λέγει διὰ φαγὶ πρόσκαιρον, καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε διὰ τὴν σωτηρίαν ὅπου ἐγένεν εἰς τὴν γυναῖκα τὴν Σαμαρείτιδα. Ἐτζη ὅταν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, σύρτε ἐτοιμάσατε τὸ Πάσχα, ἐγροίκα ἐκεῖνο τὸ Πάσχα ὅπου ἐπεθύμα νὰ κάμη, ὅπου ἦτον ὁ Δεῖπνος ὁ Μυστικός. Ἄν ἐρωτήσης τοὺς λατινόφρονας, πότε λέγετε πῶς ἔκαμεν ὁ Χριστὸς τὸ Πάσχα, καὶ πότε οἱ

---

¹⁶ Τους μιλούσε.

¹⁷ Καταλάβαιναν.

Ἑβραῖοι; Λέγουν ὁ Χριστὸς τὸ ἔκαμεν τῇ Πέμπτῃ τὸ βράδυ, ἀρχίζοντας ἢ Παρασκευῇ, καὶ οἱ Ἑβραῖοι τὸ ἔκαμαν τῇ Παρασκευῇ τὸ βράδυ ἀρχίζοντας τὸ Σάββατον. Καὶ ἂν τοὺς ἐρωτήσης ἐπειδὴ καθὼς λέγετε καὶ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἔκαμαν τὸ Πάσχα τὸ μωσαϊκόν, καὶ δὲν τὸ ἔκαμαν εἰς ἓνα καιρὸν, ποῖος ἔσφαλεν, ὁ Χριστὸς ἢ οἱ Ἑβραῖοι ἔσφαλαν; Ὅτι ὁ Χριστὸς τὸ ἔκαμεν εἰς τὸν καιρὸν, ἤγουν τῇ ιε' τῆς σελήνης τελειώνοντας ἢ ιδ' τῆς σελήνης. Ἀμὴ οἱ Ἑβραῖοι τὸ ἐμετέθεσαν διὰ νὰ σταυρώσουν τὸν Χριστόν. Ἀπὸ τὸ ὁποῖον γνωρίζει κάθε εἷς τοὺς λατινόφρονας τὸ ψέμμα, ὅτι ἡμέραν ὅπου γράφει ὁ νόμος δὲν τὴν παραβαίνουν οἱ Ἑβραῖοι, ὄχι διὰ νὰ φονεύσουν ἄνθρωπον, ἀλλὰ διὰ τὸν κόσμον ὅλον. Καὶ πάλιν πῶς νὰ τὸ ἐμετάθεσαν τινὰς δὲν τὸ λέγει μόνον αὐτοὶ τὸ εὐγάζουν ἀπὸ τοὺς νοῦν τους.

Τὸ βέβαιον καὶ ἀληθὲς εἶναι πῶς ὁ Χριστὸς ἔκαμε τὸν δεῖπνον, ἢ ἂν τὸν

καλέσης Πάσχα καινόν, εἰς τὸ τέλος τῆς ἡμέρας τῆς σελήνης τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης, ἀρχίζοντας ἢ ἰδ' τῆς σελήνης, ἢ νύκτα¹⁸ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι τότε ἐφρόντισαν νὰ πιασθῇ ὁ Χριστὸς τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ τὸ πρωῖ τῆς Παρασκευῆς νὰ τὸν σύρουν εἰς τὴν κρίσιν καὶ νὰ ἀποφασισθῇ νὰ ἀποθάνῃ. Καὶ ὅταν ἀποφασίσθῃ νὰ σταυρωθῇ τότε ἦτον σιμὰ μεσημέρι τῆς Παρασκευῆς ὅπου ἤθελαν νὰ ἐτοιμασθοῦν οἱ Ἑβραῖοι νὰ πασχάσουν, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ διαβοῦν εἰς τὸ πραιτώριον νὰ μὴ μιανθοῦσι βλέποντας ἄνθρωπον ἀποφασισμένον εἰς τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο λέγει, τὴν δὲ Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα ὡσεὶ ὥρα ἔκκτη. Παρασκευὴ τοῦ Πάσχα λέγεται ἢ Μεγάλη Παρασκευὴ, ὅτι ὄχι μόνον ἦτον Παρασκευὴ τοῦ Σαββάτου, ἀλλὰ καὶ τὸ Πάσχα τους, ὅπου ἔπεφτε τὸ Μέγα Σάββατον. Διὰ τοῦτο, τὸ Σάββατον ἐκεῖνο λέγεται Μέγα

---

¹⁸ Εἰς τὸ σκοτάδι πρὶν νὰ ξημερώσῃ ἡ Μεγάλη Παρασκευὴ.

Σάββατον, καὶ πρώτη ἡμέρα τῶν ἀζύμων καὶ τοῦ Πάσχα. Διὰ τοῦτο λέγει τὸ Εὐαγγέλιον, ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη τοῦ Σαββάτου.

Ἐκ τούτων ἀπάντων, καὶ ἀπὸ ἄλλα περισσότερα γνωρίζει ἕκαστος, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸ Πάσχα δὲν ἔκαμε τὸ νομικόν, ὅτι χρεῖα δὲν ἦτον νὰ τὸ κάμη, ἔκαμε δὲ τὸ Πάσχα χριστιανικόν διὰ νὰ εἰποῦμεν ἔτζη, καὶ εἰς ἐκεῖνον ἄζυμον ἄψυχον καὶ λειψὸν δὲν ἦτον, μόνον ψωμί ἐνζυμον, ἔμψυχον, ἀπ' ἐτοῦτο ὅπου χρώμεθα καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καὶ γνώρισέ το ἀπ' ἐτοῦτο καθὼς λέγουν οἱ Εὐαγγελισταὶ οἱ τρεῖς, ὅτι ἦτον τότε ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων. Διατὶ δὲν ἔλεγαν, ἔπιασεν ἄζυμον καὶ εὐλόγησε καὶ ἔδωκε τῶν μαθητῶν του; Καὶ καλὰ καὶ λέγουσιν οἱ λατινόφρονες πῶς τὸ ψωμί καλεῖται ἄζυμον, τὸ ὅποῖον ἀλήθεια δὲν εἶναι, ἀμὴ ἄς εἰποῦμεν καὶ εἶναι ἀλήθεια, τόσαις φοραῖς ὅπου γράφουν ἄρτον, ἄρτον νὰ μὴν εἰποῦσι καὶ μίαν φορὰν ἄζυμον; Ὁ Ἰωάν-

νης ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰς κεφάλαιον στ',
γράφει πῶς ὁ Χριστὸς ἐσυντύχαινε διὰ τὸ
σῶμα Του καὶ τὸ αἷμα Του καὶ εἶπε τόσαις
φοραῖς ἄρτον, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἄζυμον εἶναι
ἄρτος, διατὶ νὰ μὴν εἰπῆ ποτὲ ἄζυμον. Ἀμὴ
θέλουν οἱ Λατῖνοι καθὼς καινοτομοῦσι καὶ
παραχαράττουσι τὸ μυστήριον τῆς σαρκὸς
καὶ τοῦ αἵματος, καὶ δὲν δίδουν τοῦ χρι-
στιανοῦ παρὰ μόνον τὴν σάρκα καὶ ὄχι τὸ
αἷμα, ὅπου ὁ Χριστὸς ἀτός του λέγει καθά-
ρια, ἀμὴν λέγω ὑμῖν ἐὰν μὴ φάγητε τὴν
σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πῖητε
αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς¹⁹,
καὶ οἱ Λατῖνοι τὸ αἷμα δὲν τὸ δίδουν τῶν
χριστιανῶν²⁰. Καθὼς λοιπὸν εἰς τοῦτο
σφάλλουσιν, ἔτζη σφάλουν καὶ εἰς τὸ ἄζυ-
μον, καὶ γυρεύουσι τρόπους νὰ σκεπάσουν
τὸ σφάλμα τους, καὶ διὰ τοῦτο εὐρίσκουν
πρόφασαις θεμελιώνωντας εἰς λέξαις
ἄκαιραις καὶ πρόσκαιραις.

---

¹⁹ Ιω. στ', 53.

²⁰ Στους λαϊκούς.

Συμπεραίνοντας λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς Πάσχα μωσαϊκὸν τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου Του χρειαία δὲν ἦτον νὰ κάμη, οὔτε τὸ ἔκαμε, μόνον ἔκαμε Δειπνον Μυστικὸν, τὸν ὁποῖον ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ καλοῦμεν Πάσχα. Διατὶ Πάσχα θέλει νὰ εἰπῆ πέρασμα. Καὶ θέλεις διατὶ ὁ Χριστὸς ἔμελλε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐτούτην εἰς τὸν θάνατον, θέλεις διατὶ ἀφῆκε τὸ νομικὸν καὶ ἐπέρασεν εἰς καινὸν καὶ μυστικὸν δεῖπνον, διὰ τοῦτο τὸ λέγομεν Πάσχα. Τοῦτο ἔκαμεν, ὄχι τὸ μωσαϊκόν, καὶ ἔκαμέ το τῆ ἰγ', εἰς τὸ τέλος ἀρχίζοντας ἢ ἰδ' τῆς σελήνης, ὅτι δὲν ἦτον καιρὸς νὰ εὐρίσκεται ἄζυμον. Διὰ τοῦτο γράφει εἰς τὸ Εὐαγγέλιον πῶς ἐκάθετον, ὅπου ὁ νόμος εἰς τὸ Πάσχα τὸ μωσαϊκὸν δὲν ὤριζε νὰ κάθονται, μόνον νὰ στέκονται καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ πανταχοῦ γράφουσι πῶς ἐκάθονταν. Μάλιστα τόσαις τάξαις ὅπου ἐγίνονταν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, δὲν εἶναι γραμμένη καμία ποσῶς, οὔτε ἔχουσιν οἱ λατινόφρονες νὰ μᾶς δείξουν κα-

μίαν. Ἀπὸ τὸ εὐκόλον μόνον ἓνα λόγον λέγουν πῶς λέγει, τῇ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, καὶ ἐκεῖνον τὸν λόγον τὰ παρακάτω τοὺς τὸν ἐρμηνεύουν τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ δὲν θέλουν νὰ τὸν πιάσουν, διατὶ δὲν τὰ στέργει²¹ ὁ Πάπας.

Ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τὸν Χριστὸν προσκυνοῦμεν καὶ λατρεύομεν, καὶ ἀκούομεν, καὶ ὄχι τοῦ Πάπα, ὅπου διὰ νὰ πλατήνη τόσον ἢ ἐξουσία του, ἐχάλασε τὴν οἰκουμένην καὶ καθημερινῶς πολλὰς ψυχὰς ἀνθρώπων πέμπει εἰς τὴν κόλασιν, τὴν ὁποῖαν θέλουν κληρονομήσει καὶ ὅσοι συνηγοροῦνταῖς αἵρεσας καὶ τὰ σφάλματά τους. Ταῦτα εἶναι ὅπου εἰς ὀλίγα λόγια ἐσημάδευσα ἐκλαμπρότατε πρίγγιπα εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ παρακαλοῦμεν τὴν ἐκλαμπρότητά σου μὴ εἶναι διὰ βᾶρος της.

---

²¹ Στέργω = αποδέχομαι.

2. ΤΟΜΟΣ (ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ) ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥΣ ΤΟΥ ΤΙΡΓΚΟΒΙΣΤΕ (1615)

Κύριλλος ἐλέω Θεοῦ Πάπας καὶ Πατριάρχης τῆς μεγάλης πόλεως Ἀλεξανδρείας καὶ κριτὴς τῆς οἰκουμένης.

Πᾶσι τοῖς ἐν τῷ Τριγοβύστῳ ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, τοῦ τε ἱεροῦ καταλόγου καὶ τῆς κοσμικῆς τάξεως, γνησίοις τέκνοις τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, τοῖς δικαίως πᾶσαν κενὴν φωνὴν καὶ προσθήκην τῶν τε αἰρετικῶν, καὶ τῶν Λατίνων, τῶν ὑπούλως τὴν ἡμετέραν ὀρθοδοξίαν πολεμούντων, ἀποστρεφομένοις καὶ ἀποβάλλουσι διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν εὐαγγελικὴν, χάρις εἴη καὶ εἰρήνη, καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Οὐ μικρά τις ζάλη τὴν παλαιὰν κιβωτὸν ἐκείνην κατέλαβεν, ὅτε σφοδρῶς κλυδωνιζομένη καὶ κυμαινομένη ἐπὶ τῶν ὑδάτων

ἐφέρετο, τῶν καταρρακτῶν διὰ παραχώρησιν θείαν ῥαγδαίους ὑετοὺς καταπεμπόντων, καὶ οἶον ἀπειλούντων καὶ τοῖς ἐν τῇ κιβωτῷ, καὶ ἦν ἐλπίς οὐδεμία τοῖς ἐν αὐτῇ κεκλεισμένοις εὐρήσειν ἀπαλλαγὴν, εἰ μὴ μνησθεῖς τοῦ πηδαλιουχοῦντος Νῶε ὁ Θεὸς εὐδοκήσειε κοπᾶσαι τὸ ὕδωρ. Τύποι, ὡς οἶμαι, ταῦτ' ἦσαν τῶν κατεχόντων τό γε νῦν δεινῶν τὴν νέαν κιβωτόν, τὴν καθ' ἡμᾶς δηλαδὴ Ἐκκλησίαν. Ἄτινα δεινὰ οὐ παύσεσθαι προσδοκῶμεν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς καταρράκτας, τοὺς τῶν ἀκεραιωτέρων ψυχῶν λυμεῶνας κατασιγάσειεν καὶ καταστρέψειεν. Ἐπεὶ ἄσπονδον πόλεμον, τὴν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βαθεῖαν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας φθονήσαντες, ἤγειραν καθ' ἡμῶν καὶ ταράξαι συνέσχοντο τὴν ἐνταῦθα γαλήνην. Κατὰ τούτων οὖν σκοπὸν ἔχοντες τὸν παρόντα τόμον ἐγκαταλιπεῖν, ὡς εἶη πᾶσιν ὑμῖν πανοπλία, καὶ τοῖς ἐν τούτῳ γεγραμμένοις ἔχετε κατὰ τῶν τοιούτων ἀσφαλεστέρως τὴν ἡμετέραν ὀρθο-

δοξίαν συνηγορεῖν, ᾤθημεν, ἵνα μὴ τοῖς ἀπλουστέροις φορτικὸν εἶη τὸ σύγγραμμα, ἀπλῆ διαλέκτῳ πᾶσαν ὑμῖν τὴν ὑπόθεσιν καταστρωσαι· ἥτις ἔχει οὕτωςί.

Ἀπὸ τὴν παλαιὰν Ῥώμην ἦλθασί τινες ὁποῦ ἔμαθαν ἐκεῖ νὰ λατινοφρονοῦσι. Καὶ εἶναι τὸ κακὸν πῶς ἀπὸ Ῥωμαῖοι τῆς Ῥοῦμελης γέννημα καὶ θρέμμα, ὁποῦ οἱ γονεῖς τοὺς ἤμπορῶ νὰ εἰπῶ Φράγγον ποτὲ δὲν εἶδαν. Μὲ τὸ νὰ διαβοῦν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅχι μόνον ἄλλαξαν τὴν πίστιν τοὺς, ἀλλὰ καὶ πολεμοῦσι τὰ δόγματα τὰ ἀληθινὰ καὶ ὀρθόδοξα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὁποῦ μᾶς ἐπαράδωκεν αὐτὸς ὁ Χριστός, οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ αἱ Σύνοδοι τῶν ἁγίων Πατέρων. Ἐπειδὴ μέλλομεν λοιπὸν ἡμεῖς νὰ λείψωμεν ἀπ' ἐδῶ, παραγγέλλομεν τῇ ὑμετέρῃ ἀγάπῃ νὰ στέκεσθε στερεοὶ εἰς τὴν εὐσέβειάν σας καὶ ὀρθοδοξίαν σας. Καὶ οἱ τοιοῦτοι λατινόφρονες καὶ φθορεῖς τῶν ὑμετέρων συνειδήσεων νὰ μὴν ἔχουν ποσῶς ἀκρόασιν ἀπὸ

λόγου σας, ἀλλ' ὡς αἰρετικούς καὶ ἐχθρούς τῆς σωτηρίας σας νὰ τοὺς ἀποβάλλετε, ὅσαις φοραῖς σαῶς συντυχαίνουν ἐνάντια ἀπὸ τοῦτα ὅπου γράφομεν ἐδῶ κάτω, ἀλλὰ νὰ φρονῆτε οὕτως.

Καὶ πρῶτον. Ὅποιος ἐκεῖνος δὲν ὁμολογεῖ καρδίᾳ καὶ στόματι, μάλιστα ὅποιος λέγεται Ῥωμαῖος καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παιδί, καὶ εἶναι βαπτισμένος ῥωμαῖκα χριστιανικὰ ὡς ἡμεῖς, ἔπειτα νὰ μὴν ὁμολογῇ ὅτι τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, οὐσιωδῶς καὶ ὑποστατικῶς. Καὶ ὅτι χρονικῶς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Ὅστις δὲν ὁμολογεῖ οὕτως, ἀλλὰ λέγει ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, ἐκεῖνος ἅς εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μας, καὶ νὰ μὴν ἔχη μαζί μας κοινωνίαν, καὶ ἔστω ἀνάθεμα.

Δεύτερον. Ὅποιος δὲν ὁμολογεῖ ὅτι εἰς τὸ μυστήριον τῆς κοινωνίας πρέπει καὶ οἱ κοσμικοὶ νὰ μεταλαμβάνουν τὸ τίμιον καὶ ἄχραντον Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα, ἀμὴ λέγουν

πῶς τὸ ἄχραντον Σῶμα μόνον πρέπει νὰ κοινωνοῦσι, καὶ ὄχι καὶ τὸ Αἷμα, ἔστω ἔξω τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνάθεμα. Καὶ σιμὰ εἰς αὐτὸ ὅποιος λέγει, πῶς ἀρκεῖ νὰ μεταλάβῃ μοναχὴν τὴν Σάρκα, ὅτι εἶναι ἐκεῖ καὶ τὸ Αἷμα, ὅπου ὁ Χριστός, χωριστά, χωριστά, ἔδωκε κάθε ἓνα, καὶ αὐτοὶ δὲν τὸ φυλάγουν, ἀνάθεμα.

Τρίτον. Ὅποιος λέγει ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν Μυστικὸν Δειπνον εἶχεν ἄζυμον, σάν τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ὄχι ἄρτον ἐνζυμον, ἤγουν ψωμὶ ἀνεβατόν, ἐκεῖνος ἄς εἶναι μακρὰν ἀπὸ λόγου μας, καὶ ἔστω ἀνάθεμα αὐτῷ ὡς ἰουδαϊκὰ φρονοῦντι καὶ τοῦ Ἀπολιναρίου, καὶ τῶν Ἀρμένηδων δόγματα παρεισφέροντι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας. Διὰ τοῦτο, καὶ ἐκ δευτέρου, ἀνάθεμα.

Τέταρτον. Ὅποιος λέγει ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ νὰ κρίνῃ δὲν ἔρχεται διὰ τὰς ψυχάς, ἀλλ' ἔρχεται νὰ ἀποφασίσῃ τὰ κορμῖα, ἀνάθεμα.

Πέμπτον. Ὅποιος λέγει πῶς αἱ ψυχαὶ τῶν χριστιανῶν ὅπου ἔμετανόησαν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἀμὴ δὲν ἔκαμαν τὸν κανόνα τους παγένουν, σὰν χωριστοῦν ἀπὸ τὸ κορμί, εἰς καθαρτήριο πῦρ ὅπου εἶναι φωτῖα καὶ κόλασις καὶ τιμωρία, ὅπου εἶναι μῦθος ἑλληνικός, ἀνάθεμα. Ἐπειδὴ δίδουν ἐλευθερίαν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν τοῖς χριστιανοῖς.

Ἑκτον. Ὅποιος λέγει πῶς ὁ πάπας τῆς Ῥώμης εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄχι ὁ Χριστός, ἀνάθεμα.

Ὅποιος ἐναντιώνεται εἰς ταῦτα διὰ νὰ τὰ ἀνατρέψη καὶ νὰ τὰ χαλάση, ἀνάθεμα.

Ἐσεῖς χριστιανοί μου, σᾶς παρακαλῶ διὰ τὸν Κύριον καὶ διὰ τὸ συμφέρον τῆς ψυχῆς σας, νὰ φυλάγεσθε ἀπὸ τοὺς λύκους τούτους, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, καὶ τοῦτον τὸν τόμον συχνὰ νὰ τὸν διαβάσετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ νὰ γνωρίζετε τὰ κεφάλαια εἰς τὰ ὅποια ἔχουν νὰ σᾶς πολεμοῦν οἱ τοιοῦτοι, οἱ ὅποιοι ὅλην τους τὴν ζωὴν δὲν

ἔμαθαν ἄλλο παρὰ πῶς τοὺς ὀρθοδόξους
χριστιανοὺς ἐμᾶς νὰ ἐναντιοῦνται. Διὰ νὰ
γίνεται πάλιν ἡ φθορὰ καὶ ἡ κακοσύνη εἰς
τό γένος μας ἀπὸ Ῥωμαίους. Ἀλλ' ἡμεῖς
δὲν ἀκούοντάς τους ἄς στέκωμεν στεροί²²
κατὰ τὸ δυνατόν μας, καὶ παρακαλεῖτε τὸν
Θεὸν νὰ μὴν εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμὸν διὰ
τὴν πίστιν. Ἀλλ' ὅταν εἶναι χρεῖα πολλὰ
γλυκὸ εἶναι νὰ χύσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ αἷμα
του διὰ τὴν εὐσέβειάν του. Ὅμως εἰς τόσον
πρᾶγμα δὲν θέλει τὸ παραχωρήσῃ ὁ Θεός,
διὰ νὰ εἶναι οἱ ἐναντίοι οὐδέ τιποτένιοι, καὶ
χάριτι Χριστοῦ ἀμαθεῖς καὶ τυφλοί. Πλὴν
φυλάγεσθε, καὶ προσέχετε ἀπὸ τῶν τοιού-
των. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ
σᾶς βοηθᾷ, νὰ σᾶς εὐλογᾷ καὶ νὰ σᾶς
χαρίσῃ εἰρηναίαν κατάστασιν. Ἄμα καὶ ἡ
εὐχὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος εἶη μετὰ
πάντων ὑμῶν, ἀμήν.

---

²² Στεροί, σταθεροί.

Πρόσφατη άποψη του Târgoviște

3. ΔΙΑΛΟΓΟΣ «ΖΗΛΩΤΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΛΗΘΗΣ»

(1616)

Κυρίλλου Λουκάρεως, πάπα καὶ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Διάλογος βραχύς, ἐν ᾧ κατά-λεπτῶς θεωρεῖται ὁ κίνδυνος ὅπου μέλλει νὰ προ-ξενήσῃ πολὺ κακὸν καὶ ζημίαν, προβαίνοντος τοῦ καιροῦ, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινου-πόλεως²³ διὰ τῆς παρουσίας τῶν Γεζουϊτῶν²⁴ εἰς τὸν Γαλατᾶ²⁵, καὶ σκέψις πῶς ἤθελεν εἶσται δυνατὸν ὁ τοιοῦτος κίνδυνος νὰ καταλυθῇ. Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα Ζηλωτῆς καὶ Φιλαλήθης.

Ζ. Χαίροις, ᾧ Φιλάληθες! Ἀπὸ πολλοῦ σὲ ἐγύρευα νὰ σὲ ἐρωτήσω ἂν ἦναι πρέπον καὶ δίκαιον νὰ μὲ συμβουλεύσῃς, τινὰς νὰ ἀποθάνῃ διὰ τὰ δόγματά του τὰ ἀληθῆ καὶ ὅπου εἶχεν ἀπὸ τοὺς πατέρες τους; Διατὶ ἔ-χω ἀκουστὰ ἀπὸ τοὺς προτήτερούς μου ὅτι εἶναι κάλλιον τινὰς νὰ ἀποθάνῃ παρὰ νὰ παρέβῃ τὴν ἀλήθειαν. Εἰς τοῦτο λοιπὸν σὲ

---

²³ Το κείμενο, ὅπως θα διαπιστώσει ὁ ὀρθόδοξος ἀναγνώστης, εἶναι προφητικόν.

²⁴ Ἰησουιτῶν.

²⁵ Ἱστορικὴ συνοικία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ἐγύρευσα καὶ παρακαλῶ σε νὰ μοῦ εἰπῆς ἂν πρέπη.

Φ. Θαυμάζω, ὦ Ζηλωτά, πῶς τόσον σπουδαίως ἄρχεσαι καὶ πῶς μὲ τοιαύτην προθυμίαν μοῦ συντυχαίνεις, καὶ κἂν δὲ μὲ ἀφῆκες νὰ σοῦ ἀποκριθῶ εἰς τὸν χαιρετισμόν, ἀμὴ μ' ἐρωτᾷς πράγματα ὅπου δὲν ἤξεύρω τί σε ἀναγκάζει νὰ μὲ ἐρωτᾷς.

Ζ. Ἐρωτῶ διατὶ βλέπω ὅτι εἶναι καιρὸς τινὰς νὰ ἀποθάνῃ, ἐπειδὴ τόσον καιρὸν ὅπου ἡμασθεν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὰ δόγματά μας καὶ ἡ ὀρθοδοξία μας στέκονται σῶα, καὶ τώρα νεωστὶ ἤλθαν οἱ λεγόμενοι Γεζουῖται καὶ μὲ πολλὴν πονηρίαν καὶ ὑπόκρισιν πάσχουν νὰ μᾶς τὰ ἀνατρέψουν καὶ νὰ τὰ χαλάσουν ὅλα. Τοῦτο λογιάζωντας²⁶ κρίνω πῶς εἶναι καλλιότερον νὰ ἀποθάνῃ τινὰς παρὰ νὰ ζῆ.

Φ. Ἐτοῦτο εἶναι ὅπου σὲ ταράττει καὶ σὲ κάμνει καὶ εἶσαι τόσον λυπημένος; Ἐγὼ ἂν

---

²⁶ Λογιάζω = συλλογίζομαι, σκέπτομαι, θεωρῶ, λογαριάζω.

ἐγροΐκουν καὶ ἐσύμφερεν ἤθελα σοῦ εἰπῆ
ἐκεῖνα ὅπου ἐγροΐκησα, πῶς εὐκόλα ἐκοι-
νολογοῦσαν σοφοὶ τινες ἄνδρες ἀνάμεσόν
τως²⁷ περὶ τούτων τῶν Γεζουϊτῶν, οἱ ὅποιοι
ταπεινοὶ φαίνονται εἰς τὰ ὄμματα καθ’
ένός, ἀμὴ εἶναι πονηροὶ καὶ λύκοι, καὶ κα-
θὼς ἔλεγαν ἐκεῖνοι οἱ σοφοὶ ἄνδρες, ἄξιοι
εἶναι νὰ συντριψοῦν βασιλείαν· πόσον
μᾶλλον τὰ δόγματα τὰ ἡμέτερα καὶ τὴν
Ἐκκλησίαν τὴν ἐδικὴν μας; Ἀμὴ φοβοῦμαι
καὶ δὲν συμφέρει νὰ λαλῶ περισσότερον
καὶ διὰ τοῦτο σιωπῶ.

Z. Ὅχι! Σὲ παρακαλῶ μὴν μοῦ κρύψης
τὰ ὅσα ἤκουσας ἀπ’ ἐκεῖ, ὅτι γνωρίζω πῶς
εἶναι πολλὰ συμφέρον καὶ ἐμένα καὶ κάθε
ἄλλου ὅπου νὰ ἀκούσῃ τὰ τοιαῦτα διὰ νὰ
ἡξεύρῃ κάθε εἷς τὰ τοιαῦτα, τὸ τί κάμνει
χρεία εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν νὰ ἀποφα-
σίση.

---

²⁷ Τους.

Φ. Ἐγὼ μοῦ φαίνεται καθὼς εἶπα καὶ δὲν συμφέρει, διατὶ θέλει κακοφανῆ πολλῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μας, καὶ διὰ τοῦτο σιωπῶ.

Ζ. Καὶ μὴ σκεφθῆς ὅτι ἔχει νὰ κακοφανῆ μερικῶν, ἀλλ' ὅτι θέλει εἶσται καὶ συμφέρον πολλῶν, καὶ μάλιστα ἂν ἦναι ἀλήθεια τὰ ὅσα ἤκουσα.

Φ. Ἐκεῖνοι οἱ σοφοὶ τόσον ἀληθῶς ἐσύντυχαν²⁸ ὅπου περισσότερον δὲν βολεῖ.

Ζ. Φυλάγου λοιπὸν ἂν κρύψης τὴν ἀλήθειαν, μήπως καὶ θέλης ἔχει ἁμαρτίαν καὶ βᾶρος εἰς τὴν ψυχὴν σου²⁹.

Φ. Ἀναγκάζεις με μὲ τοιαῦτα λόγια νὰ σοῦ κάμω τὸ θέλημά σου, μάλιστα ὅπου μετρᾷ εἰς τὸν νοῦν μου ὅτι ἂν ἐκεῖνα ὅπου θέλω σοῦ εἰπῆ ἐκ στόματος τῶν σοφῶν ἐκείνων τὰ ἀκούσουν ἀπὸ λόγου σου καὶ ἄλλοι, θέλουν γνωρίσει καλλιότερα τὴν ἔννοιαν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν τῶν καλῶν

---

²⁸ Μίλησαν.

²⁹ Ἁμαρτία λοιπὸν δεν εἶναι μόνο το ψέμα, ἀλλὰ και η ἀπόκρυψη της ἀλήθειας σε θέματα που ἀπτονται της σωτηρίας των ἀνθρώπων.

ἀνθρώπων τῶν Γεζουϊτῶν, καὶ εἰς τοῦτο νὰ τοὺς προσέχωσιν ὅσον εἶναι δυνατόν.

Ζ. Παρακαλῶ σε μὴν βράδυνε νὰ πληρώσης τὸ θέλημά μου ὡς ἐκεῖνος, ὁποῦ εἶσαι φίλος καὶ καλὸς χριστιανός.

Φ. Εὐρισκόμουν ἐχθὲς μὲ δύο σοφοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους ἂν τοὺς ὀνομάσω δυνατόν νὰ τοὺς ἐγνωρίσης. Ἀμὴ ἀφίνω νὰ εἰπῶ τὰ ὀνόματά τως διὰ τὴν ὥραν. Λοιπὸν ὁμιλῶντας ἐκεῖνοι πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα, πολλὰ ἐχαίρουμουν ἀκούωντάς τους. Ὅμως ἦλθαν καὶ εἰς τοῦτο καὶ ἔλεξαν περὶ πίστεως, καὶ ἐγνώριζαν καὶ οἱ δύο ὅτι ἡ Ανατολικὴ Ἐκκλησία ἂν καλὰ καὶ ἐπέρασεν πολλαῖς ταραχαῖς ἐκ μέρους τῶν αἰρετικῶν, ἀμὴ πάντοτε ἐκεφαλῆωνεν καὶ ἐστέκετονε εἰς ὀρθοδοξίαν. Ἀμὴ ἔλεξαν πῶς τώρα εἶναι πολλὰ δυστυχής, διατὶ ἀνθρώπους δὲν ἔχει φρονίμους, ἀμὴ τὴν κυβερνοῦσιν ἀμαθεῖς ἀνθρωποὶ καὶ ὁποῦ δὲν γνωρίζουν τὸ χρέος ὁποῦ ἔχουν διὰ τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς, καὶ μόνον ἡ ἔννοιά τως

εἶναι εἰς τὴν φιλαργυρίαν καὶ ἀρπαγὴν καὶ ἀδικίαν καὶ ὄχι εἰς καμμίαν καλοσύνην, εἰς τόσον ὅπου ἔλεγεν (ὁ εἷς) δὲν «θεωρῶ πλέον ἐγὼ πῶς ὁ Θεὸς νὰ τοὺς βοηθήσῃ πλέον τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην, ἢ πῶς οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐμποροῦσι νὰ ἰδοῦσι καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὴν τοιαύτην Ἐκκλησίαν, ὅπου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀγιωσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ οὐδεκαμμία ἄλλη ἀρετὴ, καθὼς εἶναι ἴδιον τῆς χριστιανωσύνης, δὲν πολιτεύεται». Ταῦτα ἔλεγεν ὁ εἷς σοφὸς ἐκεῖνος, εἰς τὰ ὅποια ὁ ἄλλος σοφὸς ἀπεκρίθη λέγων ὅτι «καλὴ καὶ φρόνιμη θεωρία εἶναι ἐτούτη, ἢ ὁποία εἶχε χρεια διόρθωσιν, ἂν ἦτονε δυνατόν. Ἀμὴ ἐπειδὴ ἀφ' οὗ ἐπάρθη ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὕστερον ὀλίγους χρόνους ἄρχισεν ἡ ἀκαταστασία αὕτη εἰς αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν ὡς τώρα, κἂν πάντοτε στέκεται καὶ λέγουν οἱ Ἀνατολικοὶ πῶς ἔχουν Ἐκκλησίαν καὶ στέκονται μ' ἐλπίδα ὅτι θέλει στείλει ὁ Θεὸς κανένα καιρὸν ἄν-

θρωπον νὰ τὴν διορθώση³⁰, καὶ πάντοτε εὐρίσκονται μὲ τέτοιαν παρηγορίαν οἱ πτωχοὶ πῶς ἔχουν Ἐκκλησίαν, καλὰ καὶ νὰ ἦναι πτωχοὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς, ἀμὴ τώρα κινδυνεύει νὰ χαθῆ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὥστε πλέον Ἐκκλησίαν νὰ μὴν ἔχουν οἱ Ἀνατολικοί. Καὶ ἂν ἐρωτήσης «διατί», σοὶ λέγω ὅτι ὅλαις ταῖς τέχναις ταῖς πονηραῖς κρυφίως ταῖς χρειάζονται διὰ τὴν ἐδικήν τως ὑπόκρισιν οἱ Γεζουῖται, διὰ νὰ ξαπλώνουν πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Καὶ σὰν ἐγνώρισαν τὴν εὐκολίαν ὅπου μποροῦν νὰ ἔχουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὡς ἄνθρωποι ὅπου δὲν βιάζονται διὰ τὰ πράγματα τῶν

---

³⁰ Ο Πατριάρχης Κύριλλος έχοντας υπόψιν του το φρικτὸ ἀπὸτέλεσμα που εἶχε ἡ δράση των Ἰησοιτῶν στην Πολωνία με τὴν Ουνία τῆς Βρέστης, εἶχε πάντοτε στο μυαλό του τὸν φόβο τῆς ἐπαναλήψεως ἐνὸς τέτοιου κακοῦ (αυτὴν τὴν φορά στην καρδιά τῆς Ὀρθοδοξίας, τὴν Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως), καὶ γι' αὐτὸ δέχθηκε νὰ μετατεθεῖ ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια στην Κωνσταντινούπολη, (ενῶ ὁ μέντοράς του Μελέτιος Πηγάς, τὸν ὁποῖο ὁ Κύριλλος ἀκολουθεῖ πιστὰ σε ὅλα τα θέματα, ἦταν κατὰ τοῦ μεταθετοῦ), μίας καὶ τότε ἡ μεγάλη πλειοψηφία των ἐπισκόπων ἦταν ἀμόρφωτοι ἢ λατινόφρονες.

χριστιανῶν ἂν τινὰς δὲν τοὺς βάλη εἰς φῶς (ἂν καὶ τινὰς τοὺς βάλη εἰς φῶς, εὐκόλα πάλιν τυφλώνονται), μὲ τοῦτο τὸ ἐλογίασαν πῶς εἶναι εὐκόλον καὶ ἦλθαν εἰς τὸν Λεβάντε³¹. Καὶ πρῶτον ἐκατοίκησαν εἰς τὴν Χίο καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν σπουδαστήριον καὶ ἔσυραν τοὺς ἥμισυ παπάδες καὶ χριστιανούς εἰς τὴν γνώμην τως καὶ εἰς τὴν θρησκείαν τως καὶ καταφρονοῦσι τὴν τάξιν καὶ τὰ δόγματά μας καὶ κρατοῦσι (τὰ) τοῦ Πάπα. Τώρα ἀπ' ἐκεῖ ἦλθαν εἰς Κωνσταντινούπολιν³² καὶ ἐκατοίκησαν εἰς τὸν Γαλατᾶ, καὶ πρῶτον ἐπίασαν τὰ παιδιά καὶ μὲ τὸ μέσον τῶν παιδίων κλέπτουσι τὰς γνώμας τῶν πατέρων τους. Ἐπειτα μὲ συμβουλαῖς τως κρυφαῖς καὶ συνδρομαῖς τως τοὺς λατινόφρονας (ὅσα βδελύγματα καὶ μαργιολίας καὶ μαργιόλους³³, μόνον νὰ ἔλ-

---

³¹ Ανατολή.

³² Στην Χίο οι Ιησουίτες εγκαταστάθηκαν το 1594 και ίδρυσαν μονή η οποία λειτουργούσε και ως σχολεῖο. Στην Κωνσταντινούπολη ίδρυσαν μονή, η οποία επίσης λειτουργούσε και ως σχολεῖο, το 1609.

³³ Απατεῶνες, κατεργάρηδες (ἀπὸ τὸ βενετικὸ *mariol*).

θουν ἀπὸ τὴν Ῥώμην καὶ νὰ ἐπαγγέλ-
λωνται πῶς πείθονται τῷ Πάπα) τοὺς
συστένουν πολλαχῶς καὶ προβιβάζονται
εἰς ἀρχιερωσύνην³⁴. Ἐτῆς ἔγινεν μὲ τὴν
συμβουλή τως καὶ συνδρομήν τως μητρο-
πολίτης Παροναξίας ἕνας μαργιόλος κατη-
σχυμένος, διὰ πολλῶν λόγων ἢ λογιῶν
ἐντροπαῖς ἀπὸ τὴν Ἀνάπολιν³⁵ διωγμένος,
κάποιος λεγόμενος Νικηφόρος³⁶, καὶ ὡς
τὴν σήμερον ἐδῶ εἰς τὸν Γαλατᾶ καὶ εἰς τὴν
Κωνσταντινούπολιν ἕκαστος τὸν ἐβλέπει
καὶ τὸν ἠξεύρει τί ἄνθρωπος εἶναι. Καὶ πάλιν
μὲ τὴν συμβουλήν αὐτῶν τῶν Γεζουϊ-
τῶν καὶ τὴν συνδρομήν τως ἔγινεν μητροπο-
λίτης Χριστιανουπόλεως κάποιος δὲ παπᾶ

---

³⁴ Το, ἤδη ἀπὸ αἰῶνων ὅπως αποδεικνύεται, παπικὸ σχέδιο τῆς
υποταγῆς τῆς Ὀρθοδοξίας στον Παπισμὸ περιλαμβάνει τὴν προ-
βίβαση λατινοφρόνων στους επισκοπικούς θρόνους!

³⁵ Napolin τῆς σημερινῆς Ἰταλίας.

³⁶ Πρόκειται γιὰ τὸν διαβόητο εξωμότη Νικηφόρο Μελισσηνὸ (περὶ
τοῦ οὐοίου βλ. *Χασιώτη Ἰωάννη, Μακάριος, Θεόδωρος καὶ
Νικηφόρος οἱ Μελισσηνοί, Θεσσαλονίκη, 1966*), οὐοίος σχετίστηκε
καὶ με τοὺς τρεῖς φιλοπαπικούς Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως
που προηγήθηκαν τοῦ μεγάλου Λουκάρεως (Ραφαήλ ο Β', Νεόφυτος
ο Β', Τιμόθεος ο Β').

Νικόλαος³⁷ λεγόμενος, ἄνθρωπος ὁποῦ ἔχει πολλήν ἀγνωσίαν, καὶ ὄχι ἀνθρώπους ἀμῆ χοίρους ἄξιος δὲν εἶναι νὰ βόσκη. Ἀφίνω τὰ ἄλλα τως ἐλαττώματα ὁποῦ δὲν βολεῖ τώρα νὰ τὰ λέγω. Ὅμως διὰ νὰ ἐπαγγέλλωνται φανερὰ καὶ ἀνερευθριάστως ὅτι εἶναι παπίσται καὶ ὅτι ὁ Πάπας εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς πρῶτος καὶ κεφαλὴ, διὰ τοῦτο τοὺς συντρέχουσι καὶ ἀνεβαίνουν εἰς τοὺς βαθμοὺς αὐτούς. Καὶ θέλει εἰπῆ πῶς δὲν πταίουσιν αὐτοὶ ἀμῆ ἐκεῖνος ὁποῦ τοὺς κάμνει, ἤγουν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως³⁸. Ἀλήθεια, ἐκεῖνος τὸ πρῶτον πταίσιμον. Ἀμῆ τί ἤξεύρεις; Μηπως καὶ ἔχουν καὶ ἐκεῖνον συρμένον εἰς τὴν γνώμην τως; Μὲ τὸ νὰ τοῦ τάξουν ὑποσχέσεις ψευματιναῖς καὶ καθὼς ἐγελοῦσαν τὸν Νεόφυτον τὸν πατριάρχην διὰ κομποσχοῖνια καὶ μὲ κάτι εἰκόνας στάμπιναῖς εἰς

---

³⁷ Νικόλαος Γοργογύρης. Ἴτερος εξωμότης περί του οποίου βλ. *Τσιρπανλή Ζαχαρία, Το Ελληνικό Κολέγιο της Ρώμης και οι μαθητές του, Θεσσαλονίκη, 1980, σελ. 313-315.*

³⁸ Τότε ἦταν ὁ φιλοπαπικός Τιμόθεος ὁ Β' (πατρ. 1612-1620).

τὸ χαρτί, καὶ καθὼς γελοῦσι μετὰ ταῦτα καὶ σύρνουσι τὸν κόσμον, ἔττι καὶ τὸν πατριάρχην ἐνδέχεται νὰ τὸν γελοῦσι μὲ ψέμματα. Ὅμως τοῦτο δὲν τὸ βεβαιῶνω, ὅτι ὡς καὶ ἂν ἦναι πολλὰ κακὰ καὶ παράνομα κάμνει ὁ πατριάρχης νὰ χειροτονᾷ τοὺς τοιούτους λατινόφρονας καὶ ἀναξίους ὁποῦ αὐτὸς τοὺς ἤξεύρει. Ὅμως ἄς εἶναι. Ἡμεῖς τώρα δὲν λέγομεν μόνον διὰ τοὺς Γεζουΐτας πῶς ἐπιτηδεύονται τὴν δουλείαν τως καλὰ καὶ ἐνεργοῦσι καὶ χειροτονοῦσιν ἐδικούς τως ἀνθρώπους καὶ τοὺς κάμνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Τώρα μὲ τοῦτο θέλεις ἰδεῖ ὅτι εἰς ὀλίγον καιρὸν καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λατινόφρονας θέλουν κάμει κανένα πατριάρχην, ἐπειδὴ τὸ Πατριαρχεῖον δὲν στέκεται εἰς ἄλλο, μόνον ὅποιος δώσει περισσότερα ἄσπρα³⁹. Μποροῦσι οἱ Γεζουΐται

---

³⁹ Αναφέρεται στις επεμβάσεις των Οθωμανῶν στην εκλογή Πατριάρχου, μιας και ἐνέκριναν ἐκεῖνον που θα ἔδινε τα περισσότερα χρήματα (ἄσπρα), σύμφωνα με τον φόρο εκλογῆς (rezkes) του Πατριάρχου προς την Υψηλὴ Πύλη, ὁ ὁποῖος εἶχε καθοριστεῖ μετὰ την ἄλωση της Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ συνεχῶς αυξανόταν.

νὰ τὸν κάμουν, ὅτι περισσότερα ἔχουν αὐτοὶ ὅταν θέλουν παρὰ τὸν πατριάρχη καὶ τὰς λοιπαῖς ἐπαρχίαις· ἀμὴ δὲν τὰ ῥίπτουν ἀσκέπτως. Ὅταν λοιπὸν ἔλθῃ εἰς τόσον νὰ βάλουν αὐτοὶ πατριάρχη λατινόφρονα καὶ ἐδικόν τως, τότε καὶ αὐτοὶ οἱ ἱερομόναχοι ὅλοι ὅπου γυρίζουν τὰ καντούνια⁴⁰ τῆς Πόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ, ὅλοι διὰ νὰ ἔχουν ἐκκλησίαις ὅλοι εἰς τὸν ὀρισμὸν τως καὶ ὄχι τῶν Γεζουϊτῶν (διατὶ αὐτοὶ δὲν φαίνονται) μόνον τοῦ λατινόφρονος πατριάρχου· τότε ἡ πνευματικὴ διαγωγὴ εἰς τὸ χέρι τως, τότε τὰ μαθήματα εἰς τὸ χέρι τως, τότε καὶ ἡ διδασχὴ, εἰς τόσον ὅπου δὲν ἀκολουθᾶ ἐκεῖ ἄλλο παρὰ ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς καὶ τῆς ὀρθοδοξίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς. Καὶ μὴ εἶπη τινὰς ὅτι «τοῦτο ἀκόμη δὲν ἔγινεν», ὅτι ἄς τὸ κρατεῖ κάθα εἷς διὰ καμωμένον καὶ τελειωμένον. Τοῦτο σκέπτομαι ἐγὼ καὶ λογιάζω πῶς εἶναι χειρό-

---

⁴⁰ Γωνιά του δρόμου, στενός δρόμος (από το βενετικό *canton*).

τερον παρὰ κάθε ἄλλην συμφοράν, καλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Πόλης νὰ μὴν τὸ λογιάζουν, διατὶ δὲν τοὺς κόπτει, παρὰ κάθα εἷς λογιάζει τὸ ἴδιόν του. Ὁ λαὸς πάλιν ὁ κοινὸς ἔχει ἓνα ἰδίωμα, ὅτι εἷς τοιαύταις ὑποθέσεις δὲν μετρᾷ περισσότερο. Ἐπειτα οἱ καλοὶ Γεζουῖται ἔχουσι μαθητὰς κάποιους χοντροὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους (ὡς πονηροὶ ὁποῦ εἶναι) μὲ τόσην ὑπόκρισιν τοὺς γελοῦν καὶ τοὺς παίζουσι ὡς πιθήκους, γνωρίζοντάς τας χοντροὺς καὶ ἀφυεῖς⁴¹, ὁποῦ δὲν ἐμποροῦν νὰ μάθουν· ὁμῶς τοὺς ἐπιμελοῦνται διὰ νὰ κλέπτουν τὴν εὐνοιάν των νὰ περιπατοῦσι ἀπὸ τὰ παζάρια καὶ ἀπὸ τοὺς ζαλαχανάδες⁴² καὶ ἀπὸ ταῖς ἐκκλησίαις νὰ κηρύττουσι πῶς οἱ Γεζουῖται εἶναι σοφοί, ἅγιοι, καὶ νὰ κάμνουν τὰ καυμένα τὰ παλληκαράκια νὰ μαζώνονται κάθε Κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Γεζουῖτῶν, σὰν νὰ παρα-

---

⁴¹ Αφυής = αὐτός που στερεῖται φυσικῆς ικανότητος (αντίθ. ευφυής).

⁴² Ζαλαχανάς εἶναι τὸ σφαγείο (ἀπὸ τὸ τουρκικὸ *salhana*).

δίδουν οί τυφλοὶ πρόβατα εἰς τὸ στόμα τῶν λύκων. Ταῦτα πάντα ὅποιος τὰ σκεφθῆ καὶ τὰ μετρήσει καλῶς, εὐρίσκει ὅτι δὲν προξενοῦν ἄλλο παρὰ ἀφανισμόν καὶ χαλασμόν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν Ἀνατολικήν». Ταῦτα ἦσαν, ὧ Ζηλωτά, ὅπου εἶπαν οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι, τὰ ὅποια γνωρίζω ὅτι εἶναι ἀλήθεια, διατὶ μὲ πολλὴν γνῶσιν εἶναι μετρημένα καὶ τὰ σημάδια δείχνουν φανερὰ ὅτι ἄλλως δὲν εἶναι. Καὶ ἐπειδὴ μὲ ἠνάγκασας καὶ σοῦ τὰ ὠμολόγησα, ἔχε εἶδησιν.

Ζ. Ὁ Φιλάληθες, εὐχαριστῶ σε ὅτι μοῦ ἐδήλωσες ἐκεῖνα ὅπου ἐγὼ καταλεπτῶς δὲν ἐμπόρουν νὰ ἤξεύρω μόνον ἀπ' ἐκεῖνα ὅπου βλέπω πῶς ἄρχισαν νὰ καταπατοῦνται τὰ δόγματά μας. Ἐφαντάζουμουν τὴν κακίαν αὐτὴν ὅπου περικυκλόνει τὴν Ἐκκλησίαν μας καὶ τὰς ψυχὰς μας. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ σε, εἰπέ μοι, συμβούλευσόν μοι: ἀρμόζει νὰ ἀποθάνῃ τινὰς ἢ κὰν νὰ κινδυνεύσῃ μέχρι αἵματος κατὰ τῶν

τοιούτων, παρὰ νὰ καταπατοῦνται τὰ δόγματά μας καὶ ἡ ἐκκλησία μας;

Φ. Τοῦτο ὅπου μὲ ἐρωτᾷς, ᾧ Ζηλωτά, τώρα δὲν εἶναι ἀνάρμοστον, καλὰ καὶ νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ζέσιν τῆς καρδίας σου· διατὶ ἀποθένωντας καὶ κινδυνεύωντας, καθὼς λέγεις, ὀλίγα ὠφελεῖς τοὺς λοιπούς σου ἀδελφούς. Ἀλλὰ μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον πάσχισαι, ἂν σοῦ ἦναι δυνατόν, νὰ ξυπνίσης τοὺς χριστιανούς, ὅπου εἶναι αὐτοῦ καὶ κοιμοῦνται, νὰ γνωρίσουν τὴν πλάνην καὶ τὸ κακὸν ὅπου κινδυνεύει νὰ γένη· καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι εὐκόλον, καὶ μάλιστα ἂν ὁ Θεὸς νεύση εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, καθὼς ἔνευσεν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀφεντάδων τῆς Βενετίας καὶ τοὺς ἐδίωξαν ἀπὸ τοὺς τόπους τως⁴³, ἔτζι καὶ αὐτοὶ ἂν δὲν τοὺς διώξουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι, ἀλλὰ νὰ τοὺς διώξουν ἀπὸ τὰς

---

⁴³ Ἡ τότε κρίση στις σχέσεις μεταξύ του Βατικανού και της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας είχε ως αποτέλεσμα η τελευταία να προβεί στην εκδίωξη των Ιησουϊτών από την επικράτειά της το 1606.

καρδίας τως. Τοῦτο ἀρμόζει τώρα καὶ ὄχι ἄλλο.

Ζ. Καλὰ λέγεις, ἀμὴ δὲν ἤξεύρω τί λόγους ἤθελα χρειασθῆ ὅπου νὰ μπορῶ καρδίας ὅπου δὲν γροικοῦσι νὰ καταπείσω. Εἰς τοῦτο, παρακαλῶ σε εἰς ὅλαις ταῖς καλοσύναις σου, δίδαξόν με τί νὰ εἰπῶ.

Φ. Ζητεῖς μου προᾶγμα ὅπου δὲν εἶμαι τόσον πρακτικὸς ὅπου νὰ μπορῶ νὰ κάμω, τουτέστι νὰ σὲ διδάξω τί νὰ τοὺς εἰπῆς. Ὅμως μὴν χρειασθῆς εἰς τὸν λόγον τόσα χρώματα ῥητορικά, μόνον εἰπέ τως ἀπλᾶ ἀπλᾶ τὴν ἀλήθειαν εἰς τοῦτον τὸν τρόπον. «Πρέπον εἶναι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες καὶ τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας γνήσια παιδιά, ἂν ἴσως καὶ εὐρισκομέσθανε ξεπεσμένοι ἀπὸ βασιλείαν ἢ ἀπὸ αἰτίαις καὶ ἐλαττώματος ἡμετέρου, ἢ καὶ διὰ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ τὰ ὑψηλὰ καὶ βαθέα, ὅπου νοῦς ἀνθρώπινος δὲν μπορεῖ νὰ μετρήσῃ, ἂν ἴσως (λέγω) καὶ ἡμασθεν ξεπεσμένοι ἀπὸ βασιλείαν καὶ ἀπὸ πλοῦτη καὶ ἀνάπαυσαις ὅπου ἔχει ὁ

κόσμος, νὰ μὴν προδώσωμεν ποτὲ τὴν εὐ-
γένειαν τῆς ψυχῆς μας, ἢ ὁποῖα ἄλλως δὲν
προδίδεται παρὰ σὰν νικηθοῦμεν ἀπὸ λό-
για πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ὑποκριτῶν νὰ
ἀρνηθοῦμεν τὰ πατρικὰ μας δόγματα, νὰ
πιάσωμεν δόγματα ξένα ὅπου οὔτε οἱ
πατέρες μας τὰ ἐγνώριζαν οὔτε ἡμεῖς. Καὶ
τοῦτα δὲν εἶναι ἄλλα παρὰ ἐκεῖνα ὅπου
μᾶς προβάλλουν οἱ Γεζοῦῖται λεγόμενοι,
ἀνθρώποι ὅπου μποροῦσι καὶ μὲ λόγον καὶ
μὲ ἔργον νὰ γελάσουν καὶ νὰ ἐμπαίξουν
καὶ νὰ σύρουν ὡς θέλουν ὅλον τὸ γένος τὸ
ἐδικόν μας διὰ τὴν ἀπλότητα καὶ ἀμάθειαν
ὅπου ἔχει. Λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ εἴμασθην
ἔτζι χαῦνοι⁴⁴ νὰ προδώσωμεν τὴν εὐ-
γένειάν μας, πιστεύοντας τοιούτων ἀν-
θρώπων. Ἐνθυμηθῆτε, ἄνδρες Ἕλληνες,
καὶ ἀνιστορηθῆτε τοὺς περασμένους και-
ρούς, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὅτι κανένα καιρὸν οἱ
Λατῖνοι τοῦ γένους μας φίλοι δὲν ἦτονε. Ὁ

---

⁴⁴ Νωθοί.

Πάπας καὶ οἱ ἑπερασπισταὶ τοῦ πάντοτε ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ γένους μας, πάντοτε τὴν ἀπώλειαν τῆς βασιλείας μας ἤθελαν, καθὼς ἔδειξαν εἰς διαφόρους καιροὺς τὴν κακὴν τὴν γνώμην πρὸς ἡμᾶς. Καὶ διὰ νὰ μὴν μακρύνω ἀφίνω τὰ ἄλλα, μόνον ἓνα πρᾶγμα νὰ σᾶς ἐνθυμίσω, ἀπ' ἐκεῖ νὰ γνωρίζεται τὴν γνώμην τὴν τῶν. Τὸν καιρὸν ὅπου ἐπολέμα ὁ σουλτὰν Μεεμέτης⁴⁵ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν εἶχεν κεκλεισμένην, κάμνωντας κάθεν μηχανὴν νὰ πάρῃ τὴν Πόλιν ἔκαμεν καὶ ταύτην. Ἐπέρασεν τέσσαρα κάτεργα⁴⁶ (ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εἶναι τὰ Νηόκαστρα) διὰ ξηρᾶς καὶ τὰ ἔσυρε εἰς τὸ ἄλλο μέρος, ἐκεῖ ὅπου εἶναι ὁ Ἀρσανᾶς, μὲ πολὺν κόπον καὶ βάσανον, διατὶ δὲν τὰ ἀφίνεν ἢ ἄλυσος νὰ περάσουν διὰ θαλάσσης. Καὶ σὰν εἶδαν οἱ Κωνσταντινουπολίται, ἐσυμβουλευθήσαν διὰ νυκτὸς νὰ τὰ κάψουν. Καὶ συμφωνοῦσι σαράντα

---

⁴⁵ Ο γνωστός Μωάμεθ ο Πορθητής.

⁴⁶ Πλοῖα του Μεσαίωνα.

ἀρχοντόπουλα νὰ διαβοῦσι νὰ κάμουν τὴν
ὕπηρεσίαν ταύτην διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.
Καὶ ἐμπαίνουνσι μέσα εἰς τὸ καῖκι τὴν νύκτα
καὶ κινουῦσι. Καὶ οἱ Φράγκοι, ὅπου ὠρίζαν
τὸν Γαλατᾶ, τοὺς στέλνουσι χαμπάρι καὶ
δίδουν λόγον τὸν Μεεμέτη σουλτάνον. Καὶ
ἐκεῖνα τὰ καυμένα τὰ ἀρχοντόπουλα, μὴ
λογιάζοντας πῶς νὰ ἦναι τραϊτόροι⁴⁷,
ἐπήγαιναν θαρρετὰ καὶ ἔδωκαν εἰς ἐτοίμην
ἐνεδραν· καὶ ἀπ' ἐκεῖνο ἐχάθη ἡ ἐλπίς τῶν
Ῥωμαίων, καὶ δὲν εἶχαν πλέον ἐλπίδα νὰ
γλυτώσῃ ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἐκ τούτου
γνωρίσετε τὴν ὄρεξιν τοῦ γένους τῶν Λα-
τίνων πρὸς τὸ γένος τὸ ἐδικόν μας. Τόσους
χρόνους ἀπὸ λόγου τως καλοσύνην δὲν
εἶδαμεν, καὶ τώρα εἰς τοὺς ἐσχάτους
καιροὺς λογιάζετε θέλουν νὰ μᾶς κάμουν
καλοσύνην; Ὁχι! Δὲν τὸ κάμουν, ἄνδρες
Ἕλληνες, διὰ ἄλλο, μόνον διὰ νὰ μᾶς
γελάσουν καὶ νὰ μᾶς σύρουν εἰς τοῦ Πάπα

---

⁴⁷ Προδότες (ἀπὸ το ἀγγλικό *traitor*).

τὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἂν δὲν σύρουν τοὺς φρόνιμους, σύρουν τῆς ὥρας τοὺς λωλοὺς, σύρουν τὰ παιδιά μας καὶ ἀγάλι ἀγάλι ὄλους. Ἐπὶ εἶναι οἱ Γεζουῖται ἐπιτήδειοι καὶ ὡς θέλουν νὰ μᾶς ἐμπαίζουν. Ὅταν μᾶς ὀμιλῶσι μὲ γλυκὰ λόγια, καὶ ἐκεῖ κρύπτουσι τὸ φαρμάκι· ὅταν μᾶς τιμῶσι, τότε μᾶς γελῶσι εἰς τὸν ἑαυτὸν τως· ὅταν μᾶς διδάσκουσι, τότε μᾶς πραγματεύονται· ὅταν μᾶς χαρίζουν ἢ χαρτάκια ἢ κομποσχοίνια, τότε μᾶς παγιδεύουσι· ὅταν κάμνουν κωμωδίας ἢ ἄλλα θέατρα καὶ μᾶς προσκαλοῦνται νὰ παγαίνωμεν, τότε μᾶς μυκτηρίζουσιν ὡς ἀγνώστους καὶ λωλοὺς καὶ οὐτιδανούς⁴⁸. Μὲ τοῦτο ὅλον θεωρῶ, ὧ ἄνδρες Ἕλληνες, πῶς πολλοὶ κρατοῦσι μαζῇ τως, δὲν γνωρίζοντας ταῦτα. Ἐτοῦτο εἶναι ἐκεῖνο ὀποῦ καίει τὴν καρδίαν, πῶς ἔπεςεν εἰς ἡμᾶς τόση ἀγνωσία καὶ δὲν εἴμασθεν ἄξιοι νὰ κρίνωμεν τὸ κακὸν ὀποῦ

---

⁴⁸ Τιποτένιους.

μᾶς κυνηγᾶ. Καὶ δὲν λέγω διὰ ὅλους, μόνον
δί' ἐκείνους ὅπου μὲ τοιοῦτους ἀνθρώπους
ὑποκριτὰς καὶ ὄργανα τοῦ Ἀντιχρίστου
κρατοῦσι. Θέλεις νὰ εἰπῆς «καὶ αὐτοὶ
διδάσκουσι τὰ παιδιά μας μαθήματα χωρὶς
πληρωμὴν, καὶ διδάσκουσι καὶ ἡμᾶς τὸ
ἱερὸν Εὐαγγέλιον, καὶ διὰ τοῦτο θεω-
ροῦντες τὴν προθυμίαν τως καὶ ἡμεῖς
ἀναπαυόμεθα εἰς ἐκείνους». Τόσον
ἤξεύρετε, τόσον κρίνετε, τόσον λέγετε· ἀμὴ
δὲν ἤξεύρετε πῶς ἡ προθυμία ἐκείνη ὅλη
εἶναι μετὰ δόλου. Τὸ μάθημα ὅπου εἶναι
χωρὶς πληρωμὴν, ἐκεῖνο εἶναι πληρωμὴ,
ὅτι μ' ἐκεῖνο ἀγοράζουν αὐτοὶ τὴν ψυχὴν
καὶ τὴν συνείδησιν τῶν παιδίων σας. Ἡ
διδασχὴ πάλιν ὅπου σᾶς κάμνουν, ἐκεῖνη
εἶναι ἡ παγίδα ὅπου σᾶς πιάνουν. Καὶ
ἔπρεπεν, ὧ ἄνδρες Ἕλληνες, ἀφίνοντας τὰ
ἄλλα, νὰ μὴ βλέπετε ἐσεῖς πῶς σᾶς
διδάσκουν, μόνον νὰ βλέπετε ἂν ἡ διδασχὴ
τως εἶναι ὠφέλιμός σας· τὸ ὅποῖον διὰ νὰ
κρίνη εὐκόλα ὁ ἄνθρωπος ἂν ἴσως καὶ

μετρήση τρία πράγματα, πρῶτον τί διδάσκουν, δεύτερον μὲ τί διάθεσιν διδάσκουν, τρίτον τὸ τέλος τως⁴⁹ εἰς τί ἀποβλέπει. Εἰς τὸ πρῶτον ἂν ἰδῆτε ὅτι διδάσκουν τὴν ἀλήθειαν ἢ τὸ ψεῦδος· ἀμὴ ἐγὼ ἠξεύρω πῶς αὐτοὶ μαζῆ καὶ τὰ δύο τὰ ἀνακατόνουν. Ὅταν σᾶς λέγουν πῶς ὁ Χριστὸς ἐσαρκώθη καὶ ἔπαθεν καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη δι' ἡμᾶς, ἀλήθειαν λέγουσι. Ὅταν σᾶς λέγουν ὅτι εἶχεν δώδεκα ἀποστόλους ὁ Χριστὸς (καὶ) πρῶτον ἀπὸ ὅλους εἶχε τὸν ἅγιον Πέτρον, ἐδῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι μπερδεμμένη. Ὅταν σᾶς λέγουν πῶς ὁ Πέτρος ἔχει διάδοχον τὸν Πάπα καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πάπας εἶναι ἀφέντης τῆς Ἐκκλησίας, ὅλον εἶναι ψεῦδος. Ἔτσι καὶ εἰς τὰ λοιπά· διὰ τοῦτο θέλετε νὰ προσέχετε τὸ τί σᾶς διδάσκουν. Εἰς τὸ δεύτερον θέλετε νὰ κυττάζετε μὲ τί διάθεσιν. Διὰ τοῦτο ὅταν σᾶς λέγουσι «ἡ ἐκκλησία

---

⁴⁹ Ο σκοπός τους.

τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι μία, καὶ δὲν εἶναι ἀνὰ μέσον μας διαφορά», μὲ κακὴν διάθεσιν σᾶς τὸ λέγουν· διατὶ αὐτοὶ ὅλοι, καὶ Γεζουῖται καὶ οἱ λοιποὶ Φράγκοι, εἰς τὰ βιβλία ὅπου γράφουν καὶ εἰς ταῖς διδαχαῖς ὅπου κάμνουν, ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας μᾶς κράζουν σχισματικούς καὶ αίρετικούς, ἀποστάτας, ψεύστας καὶ κάθε ἄλλο κακὸν ὄνομα, καὶ πῶς ἐκκλησίαν δὲν ἔχομεν, μόνον συναγωγὴν, σὰν τοὺς Ἑβραίους. Ἐτῆ μᾶς κηρύττουσιν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὰ μέρη τὰ ἐδικά τως, καὶ τώρα ἐδῶ νὰ μᾶς λέγουν πῶς ἡ ἐκκλησία μας καὶ ἡ ἐκκλησία τως εἶναι μία; Τὸ ὅποῖον τὸ λέγουν μὲ κακὴν καὶ πονηρὰν διάθεσιν, μάλιστα διατὶ αὐτοὶ κρατοῦσι πῶς ἡ ἐκκλησία νὰ περιέχη ἐκλεκτοὺς καὶ ἀποβεβλημένους. Μπορετὸ νὰ γροικοῦσι πῶς ἡμεῖς ἡμασθεν ἀποβεβλημένοι καὶ αὐτοὶ ἐκλεκτοί. Ἡ ἔτῆ ἢ ἄλλως μὲ πονηρὰν διάθεσιν τὸ λέγουν. Κρίνατε λοιπὸν τὴν διάθεσίν τως καὶ νὰ

εὔρητε τὴν σαθρότητα τως. Εἰς τὸ τρίτον θέλετε νὰ σκέπτεσθε τὸ τέλος, εἰς ποῖον τέλος καταντᾶ ἡ ἔννοιά τως· τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ νὰ μᾶς βάλλουν εἰς τὴν τυραννίδα τοῦ Πάπα νὰ μᾶς ἐξουσιάζη, νὰ τὸν ὁμολογοῦμεν πρῶτον καὶ κεφαλὴν, καὶ τοῦτο εἰς ὕβριν τοῦ Χριστοῦ καὶ κατάφρονιον τῆς Ἐκκλησίας μας. Ταῦτα θέλετε σκεφθῆτε, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, ἔπειτα νὰ ἀποφασίζετε τὴν καλοσύνην τῶν ὑποκριτῶν. Ἐτούτους σὰν τοὺς θεωρεῖς οὕτω ταπεινοῦς, καὶ βασιλείας ἀνακάτωσαν, ἔθνη ἔκαψαν, αἵματα ἄπειρα ἔχυσαν, καλὸν ποθενὰ δὲν ἔκαμαν καὶ ἡμεῖς θέλομεν προσδοκῆσαι εἰς τὸ γένος μας καλὸν νὰ κάμουν ἐκείνους ὅπου εἰς τὴν καρδίαν μισοῦσι; Μὲ ὅλον ὅπου ὑποκρίνονται, θέλουν εὐεργετήσαι ποτέ; Καὶ εἶστε τόσον ἠλίθιοι, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, καὶ δὲν τὸ λογιάζετε; Δὲν παίρνετε παραδείγματα ἀπὸ ἐκεῖνα ὅπου ἔχετε διὰ λόγου τως ἀκουστά; Τόσον οἱ ἐχθροὶ τοῦ λόγου σας,

ἐχθροὶ τῶν παιδιῶν σας, ἐχθροὶ τῆς σωτηρίας, ἐχθροὶ τοῦ γένους σας, ἐχθροὶ τῆς πατρίδος σας, ἐχθροὶ τῆς πίστεώς σας, ἐχθροὶ τῆς Ἐκκλησίας σας τῆς Ἀνατολικῆς, ν' ἀφίνετε τὴν λύμην ταύτην, τὴν κακίαν ταύτην καὶ ταῖς τέχναις των νὰ ξαπλώνουν; Μὴ γένοιτο, ἀγαπητοί μου, σᾶς παρακαλῶ. Βλέπετε τοὺς κύνας; Φεύγετέ τως μὴ σᾶς δαγκώσουν! Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας; Φεύγετέ τους, μὴν ἀνασπάσουν⁵⁰ τὰ κλήματα τῆς ἀμπέλου σας! Βλέπετε τὴν κατατομὴν ὅπου πάσχει τὴν Ἐκκλησίαν σας, τὰ δόγματά σας, τὸ γένος σας νὰ ξερριζώσῃ καὶ νὰ ἀφανίσῃ. Μακρὰ ἀπ' αὐτούς, μακρὰ ἀπὸ τὴν ἀναστροφή τως, ἀπὸ τὰ μαθήματά τως, ἂν θέλετε νὰ μὴν σᾶς συμβῇ κακὸν ἀνέλπιστον, ἂν θέλετε νὰ στέκεσθε εἰς ἐκεῖνα ὅπου εὐρίσκεσθε καὶ προτῆτερα χωρὶς ταραχὴν καὶ σύγχυσιν, μὲ ἐλπίδα ὅταν ἦναι ὀρισμὸς τοῦ

---

⁵⁰ Ανασπῶ = αποσπῶ, ξεριζώνω.

Θεοῦ νὰ μᾶς ἐλεήσῃ καὶ νὰ μᾶς παρηγορήσῃ». Ταῦτα μοῦ φαίνεται, ὦ Ζηλωτά, πῶς νὰ ἀρμόζουν νὰ τοὺς εἰπῆς διὰ τὴν ὥραν· ὅμως ἐσὺ θέλεις τὰ εὐτρεπίσει καλλιότερα, καὶ θέλεις εὐγάλει καὶ θέλεις προσθέσει, ὡς γνωστικὸς ὅπου εἶσαι, τὰ χρησιμώτερα καὶ ἀναγκαιότερα ὅπου νὰ πληροφορήσουν μὲ περισσοτέραν ἐνέργειαν ἐκείνους ὅπου θέλουν σὲ ἀκούσει.

Ζ. Εὐχαριστῶ σε διὰ τὴν τοιαύτην διδαχὴν, ὅπου λογιάζω καὶ ἂν μπορέσω εἰς τὴν μνήμην μου αὐτὴν τὴν ἰδίαν, χωρὶς προσθήκην καὶ ἀφαίρεσιν, νὰ τὴν συστήσω. Καὶ ἂν δυνηθῇ ἡ γλῶσσά μου ἔτσι νὰ τὴν ἀναγγείλω, καθὼς τὴν ἤκουσα ἀπὸ λόγου σου, ἐλπίζω πῶς θέλω προξενήσει πολλῶν ὠφέλειαν. Λοιπὸν ἰδοὺ ἀπέρχομαι σὺν Θεῷ.

Φ. Κοπίασαι μὲ καλὴν τύχην.

Αὐτὸς ἰσχυρὸς ἄγγελος ἐν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ. ὁ ἄγγελος οὗτος ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν
ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ὡς καὶ ἐπισημαίνεται ἐν τῷ ἁγίῳ
πνεύματι καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄγγελος οὗτος ἐστὶν ὁ
ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Ὁ ἄγγελος οὗτος ἐστὶν ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄγγελος οὗτος ἐστὶν
ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

